

EWA SOSNOWSKA-BIELICZ

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

ORCID – 0000-0003-0132-9820

„MARZYŁAM, ABY ZOSTAĆ NAUCZYCIELKĄ”. O MOTYWACH WYBORU ZAWODU NAUCZYCIELA EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ – DONIESIENIE Z BADAŃ

Streszczenie: Celem prezentowanego tekstu było przedstawienie motywów wyboru zawodu nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej. Badania oparto na strategiach jakościowych, pozwalających na przedstawienie rzeczywistości zawodowej nauczycielek z ich perspektywy. Przeprowadzono 14 wywiadów swobodnych z elementami narracji. Analiza i interpretacja wypowiedzi nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej pozwoliła na wyróżnienie dwóch głównych grupy motywów wyboru zawodu: wewnętrzne i zewnętrzne. Do motywów wewnętrznych zaliczono: marzenia z dzieciństwa, powołanie – chęć pracy z dziećmi oraz twórczy charakter pracy, natomiast do motywów zewnętrznych: tradycję rodzinną, wzór nauczyciela, niepowodzenie w innych zawodach oraz warunki pracy. Marzenia z dzieciństwa o wykonywaniu zawodu nauczycielki edukacji wczesnoszkolnej uznano za wyróżniający motyw tej grupy zawodowej.

Słowa kluczowe: motyw wyboru zawodu, nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej, dziecięce marzenia

WPROWADZENIE

Specyfika zawodu nauczyciela – jak również on sam – często stanowią przedmiot badań naukowych. Zawód nauczyciela sytuuje się w wielu obszarach działań, przez co prowadzenie badań jest dość trudne – zawsze towarzyszą im wszechobecne konteksty, zarówno społeczne, ekonomiczne, polityczne, jak i technologiczne. Na przestrzeni ostatnich lat badania dotyczące motywacji wyboru zawodu nauczyciela były prowadzone przez wielu badaczy, w tym przez Wandę Drózkę (1997), Annę Wilkomirską (2002), Agnieszkę Prokopczuk (2012), Jolantę Szempruch (2013) czy Grażynę Kosibę i współpracowników (2014). Wanda Drózka (1997) dokonując analiz

pamiętników młodych nauczycieli, wyróżniła następujące motywy wyboru zawodu nauczyciela: zamiłowanie – powołanie, motywy ideowe, konieczność i przypadek. Anna Wiłkomirska (2002) wskazywała na: powołanie, marzenia o wykonywaniu zawodu nauczyciela oraz na potrzebę pracy z dziećmi jako najważniejsze motywy wyboru zawodu nauczyciela w badanej grupie. Z wynikami jej badań korespondują dane uzyskane przez Grażynę Kosibę, Eligiusza Madejskiego i Janusza Jaworskiego (2014). W ich badaniach najważniejszymi motywami okazały się te określane przez badaczy jako pozytywne, a należą do nich szczegółowe motywy, takie jak: chęć pracy z dziećmi i młodzieżą, przeświadczenie o atrakcyjności lub społecznej przydatności przyszłej pracy, zainteresowania człowiekiem jako przedmiotem studiów, chęć poprawy poziomu edukacji w społeczeństwie. Ponadto wyróżnili oni również grupę motywów negatywnych (łatwość w znalezieniu pracy i przeświadczenie o niewielkich szansach dostania się na inne studia) oraz ambiwalentnych (pozytywno-neutralne lub pozytywno-negatywne, a wśród nich: zainteresowania własne związane ze studiowaną dziedziną, tradycja rodzinna związana z zawodem nauczyciela). Powołanie i zamiłowanie, chęć do pracy z dziećmi są motywami, które w przywoływanych badaniach znajdują swoje potwierdzenie, powtarzają się.

Dla autorki niniejszego tekstu interesujące wydało się przyjrzenie się motywom wyboru zawodu nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej z ich własnej perspektywy. Dlatego zaplanowano badania jakościowe z wywiadem swobodnym z elementami narracji jako metodą badawczą, dzięki temu możliwa stała się eksploracja subiektywnej wizji rzeczywistości zawodowej nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej, skoncentrowana na zapoznaniu się z ich perspektywą widzenia roli i znaczenia tego zawodu, a w szczególności spojrzenie na motywę wyboru zawodu.

BADANIA WŁASNE

Celem prezentowanych badań i rozważań było poznanie motywów wyboru zawodu nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej z perspektywy nauczycielek. Poznanie rzeczywistości z perspektywy badanego jest możliwe poprzez przyjęcie w badaniach podejścia jakościowego (Pilch, Bauman, 2001, s. 267–284). Analizy i interpretacje uzyskanych danych opracowano zgodnie z założeniami paradygmatu interpretatywnego, który umożliwia „interpretowanie zdarzeń w kategoriach znaczeń, jakie przypisują im ludzie” (Denzin, Lincoln, 2000, s. 3). Paradygmat ten cechuje również swoista dynamika, której nigdy nie można określić z góry, względność badanej rzeczywistości społecznej oraz intersubiektywność postrzeganej rzeczywistości i konstruowania jej w toku interakcji przez aktorów (badacza i badanego) (Urbaniak-Zajęc, 2013, s. 44–45; Konecki, 2000, s. 19–23). Dla przyjętego para-

dygmatu badawczego charakterystyczne są: „luźne wywiady, analiza przypadków oraz obserwacja uczestnicząca” (Krzemiński, 1986, s. 92), dlatego jako metodę badawczą zaplanowano wywiad swobodny z elementami narracji. Ten rodzaj wywiadu pozwala badaczowi na dużą swobodę w aranżowaniu i formułowaniu pytań. Ma on charakter rozmowy kierowanej, w której prowadzenie jest uznane i zaakceptowane przez obie strony. W wywiadzie tym badacz wskazuje jedynie ogólny kierunek rozmowy, zwracając dużą uwagę na poruszane przez badanego nowe wątki danego tematu (Kostera, 2003, s. 121–122; Kos, 2013, s. 91–98), rolę badacza zaś jest zadawać takie pytania, które skłonią informatora do podzielenia się z nim posiadaną wiedzą (Babbie, 2004, s. 326–327).

Osobami badanymi było 14 nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej, z którymi przeprowadzono wywiady indywidualnie; wypowiedzi były nagrywane na dyktafon. Zarówno specyfika badanej grupy społecznej, jak i przyjęty paradygmat sugeruje nieprobabilistyczny dobór osób badanych z zastosowaniem metody kuli śnieżnej. Procedura ta stosowana jest, gdy dostęp do populacji interesującej badacza jest utrudniony bądź ograniczony. W metodzie kuli śnieżnej badacz zbiera dane o kilku członkach badanej grupy, do których miał dostęp, a następnie prosi te osoby o udostępnienie kontaktu do znanych im osób zaliczających się do badanej populacji (Babbie, 2004, s. 205). Wywiady prowadzono do osiągnięcia tzw. punktu nasycenia, czyli do momentu, kiedy kolejne badanie nie dostarcza już nowej wiedzy o przedmiocie badań. Aby uzyskać jak najwięcej informacji od badanych, zadbano o ich komfort i poczucie bezpieczeństwa; implikowało to wybór klasy szkolnej każdej z nauczycielek szkoły jako miejsca do przeprowadzania. Pozwoliło to na wprowadzenie od samego początku asymetrycznej relacji: to nauczycielki były na znanym sobie terenie, a badaczka była „gościem”. W odniesieniu do wszystkich wywiadów dokonano ich dosłownej i prostej transkrypcji, w zapisie stosowano znaki interpunkcyjne (zastosowano interpunkcję zgodną z gramatyką języka polskiego), a także kodowano niewerbalne zachowania (np. śmiech, dłuższe zastanowienia, przerwy w wypowiedzi) (za: Urbaniak-Zajac, 2016, s. 87). Kolejnym krokiem było poddanie uzyskanego materiału empirycznego analizom i interpretacjom zgodnie z przyjętym paradygmatem badawczym (Urbaniak-Zajac, 2016, s. 87–98).

WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH – MOTYWY WYBORU ZAWODU NAUCZYCIELEK EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

Pytanie o motywy wyboru zawodu miało charakter otwarty, nakreślając jej temat, najczęściej brzmiało ono następująco: „Czy może Pani opowiedzieć, jak to się stało, że zaczęła Pani pracę w zawodzie nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej?”.

Szeroko postawione pytanie daje odpowiadającemu możliwość wyboru, co chce przekazać i w jaki sposób przedstawić swoją historię.

Nauczycielki chętnie i entuzjastycznie odpowiadały na pytanie o motywy wyboru zawodu. Na podstawie dokonanych analiz wywiadów wyodrębniono dwie kategorie motywów wyboru zawodu nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej: motywy wewnętrzne oraz zewnętrzne, a w każdej z nich szczegółowe podkategorie (tab. 1).

Tabela 1.

Motywy wyboru zawodu nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej

Motywy wewnętrzne	Motywy zewnętrzne
• powołanie; • marzenie z dzieciństwa; • upodobanie w pracy z dziećmi; • twórczy charakter pracy	• tradycja rodzinna; • wzór nauczyciela; • zrządzenie losu, niepowodzenie w innych zawodach (studiach); • warunki pracy

Źródło: opracowanie własne.

Motywacje wewnętrzne, które można również określić jako osobiste, stanowiły najczęstsze motywy wyboru zawodu wśród badanych nauczycielek. Motywacja wewnętrzna, zgodnie z teorią samookreślenia opracowaną przez Edwarda Deciego w 1975 roku i następnie rozwijaną przy współpracy z Richardem Ryanem, jest ujmowana jako wrodzona skłonność do szukania nowości i wyzwań, rozwijania oraz doskonalenia własnych zdolności, eksperymentowania i uczenia się (Ryan, Deci, 2000, s. 70). Waldemar Kozłowski zaś motywację wewnętrzną określa jako „siłę”, która skłania do osiągnięcia wartości „samych w sobie” oraz pobudza do działania „samego w sobie”. Motywacja ta może przejawiać się jako zainteresowanie lub zamiłowanie do czegoś (Kozłowski, 2009, s. 15). Kategorie szczegółowe wpisujące się w motywacje wewnętrzne będą zatem wynikały często z wrodzonych dyspozycji i preferencji określonych aktywności.

Pierwszą szczegółową kategorią wyróżnioną w ramach motywów osobistych stanowi upodobanie do pracy z dziećmi. Doświadczenia kontaktu z dziećmi z własnego okresu dzieciństwa i młodości, praca w charakterze opiekunki, przynależność do organizacji młodzieżowych typu harcerstwo czy organizacji wyznaniowych (np. salezianie) wpływały na budowanie obrazu siebie jako osoby z predyspozycjami do pracy z dziećmi. Takie doświadczenia pozwalały na dostrzeganie w sobie zdolności, stopniowej integracji uzdolnień i zainteresowań oraz stanowiły swego rodzaju „okres wyborów na próbę” (zob. Bańka, 2005, s. 332), najczęściej utwierdzając daną osobę w jej preorientacji zawodowej, a w konsekwencji prowadząc do wyboru zawodu nauczyciela.

No myślę, że to takie było już może od dzieciństwa zdeterminowane. Ponieważ zawsze podobała mi się praca nauczyciela i jak wspominałam jakieś takie zabawy tematyczne z dzieciństwa, byłam najstarszym dzieckiem w rodzinie i w ogóle wśród kuzynostwa no także, bo to miano miałam najstarszej osoby, tak to wyszło z metryki, więc zawsze towarzyszyły nam takie zabawy jakieś w dzieciństwie, szkoła, misie, laleczki. No i ja byłam właśnie tą osobą, która no chyba wykazywała od dzieciństwa takie predyspozycje. Także myślę, że stąd. (N5)

Dla wielu było to spełnienie marzeń, urzeczywistnienie dziecięcych zabaw i realizacja planów z okresu młodości, stąd pojawiła się kategoria powołanie – realizacja marzeń.

Od zawsze chciałam być nauczycielem. Od małego dziecka, powiem. Moje zabawy to była zabawa w szkołę. Zawsze brałam sobie, z bratem się bawiłam, brałam sobie najlepsze lekcje, matematykę, język polski, jemu zostawiałam WF, muzykę. (N6)

Tak szczerze mówiąc, to ja od najmłodszych lat... Ja właśnie od pierwszej klasy... Nic, tylko chcę być nauczycielką. (N11)

[...] takie dziecięce marzenie. (N11)

Zawsze wiedziałam, że będę uczyć. (N8)

Zarówno kategorię powołanie, jak i upodobanie do pracy z dziećmi można byłoby odnieść do teorii rozwoju zawodowego. Pierwsze odniesienie dotyczy psychodynamicznej teorii wyjaśniającej genezę zainteresowań i preferencji zawodowych autorstwa Anny Roe. Roe (za: Bajcar i in., 2006, s. 98–107) zakłada, że każdy człowiek ma predyspozycje i uwarunkowania genetyczne do osobniczego sposobu wydatkowania swojej energii psychicznej. Sposób ten nie podlega kontroli człowieka, natomiast wpływa na rozwój zdolności i zainteresowań oraz na kształtowanie się potrzeb w okresie dzieciństwa. W dużym uproszczeniu doświadczenia z dzieciństwa, w tym wczesnodziecięce zabawy i pragnienie pracy w konkretnym zawodzie, wraz z czynnikami genetycznymi, wpływają na strukturę potrzeb, a te z kolei na wybory zawodu (Bajcar, Borkowska, Czerw, Gąsiorowska, Nosal, 2006, s. 103–105; Paszkowska-Rogacz, 2003, s. 62–70).

Drugie wyjaśnienie – zakotwiczenie motywów wyboru zawodu – można rozpatrywać w odniesieniu do teorii rozwoju zawodowego Elega Ginzberga, Sola W. Ginsburga, Sidneya Axelrada i Jona L. Hermy. Podstawowym założeniem teorii Ginzberga i jego zespół uczynił kierunek dojrzewania zawodowego: od fantazji do coraz większego realizmu. Badania prowadzone przez zespół Ginzberga pokazały, że rozwój zawodowy dzieci, młodzieży oraz młodych dorosłych można podzielić na trzy okresy: wyborów wyobraźniowych, wyborów na próbę oraz wyborów

realistycznych (za: Paszkowska-Rogacz, 2003, s. 77–79). Okres wyborów wyobraźniowych trwa od urodzenia do 10.–11. roku życia. Jest to okres, w którym dominuje zabawa i właśnie w tej aktywności dzieci realizują swoje wyobrażenia o pracy. W początkowym okresie do ok. 6. roku życia dzieci czerpią wyłącznie czysto funkcjonalną przyjemność z działań naśladowujących aktywność zawodową. Wybierając rodzaj zabawy, czy to czesanie lalek, łapanie złodziei, czy układanie klocków, dzieci są motywowane wewnętrznie i biorą pod uwagę wyłącznie atrakcyjność danej czynności w konkretnej sytuacji zabawy. W późniejszej fazie – od 6. do 11. roku życia – dzieci przeorientowują się z wyłącznie przyjemnościowej zabawy naśladowczej na pracę i jej wybór. Coraz więcej do powiedzenia mają dorośli, więc dzieci zaczynają kierować się w większym stopniu ich naciskami. Niemniej jednak nadal nie biorą pod uwagę podstawowych atrybutów wyboru zawodu, jakimi są własne zdolności, wymagania otoczenia oraz orientacja czasowa.

Przykładem są wspomnienia jednej z nauczycielek, która opisując drogę do zawodu nauczyciela, przedstawiła historię swoich dziecięcych zabaw w szkołę.

O: myśmy się od małego bawiły w szkołę, słuchaj. Miałyśmy super panią wychowawczynię, znaczy super... Takie wywołała u nas emocje ta pani. I wiesz co? Przez to, że ona była taka surowa, u niej była zawsze dyscyplina, ona zawsze tą lekcję prowadziła mimo tego, że surowo, to bardzo ciekawie. I to był ktoś, kogo chcieliśmy z Asią naśladować. I po powrocie ze szkoły myśmy wsadzały lalki i bawiłyśmy się w szkołę. Po prostu w drugiej klasie robiłyśmy...

B: A która była nauczycielką? Czy na zmianę?

O: Nie, byłyśmy obie nauczycielkami. Asia w jednym pokoju prowadziła lekcje, ja w drugim. Później żeśmy się spotykały w pokoju nauczycielskim, czyli w kuchni naszej. Wymieniałyśmy się doświadczeniami, dziennikami, żeśmy sobie robiły dzienniki jak w prawdziwej szkole i żeśmy szły do dalszej lekcji.

O: I dopóki mama nie wróciła z pracy, pyta się: czy odrobiłyście lekcje? – Nie. – Co żeście robiły? – Oj, mamo, no wszystko chcesz wiedzieć. A myśmy się po prostu bawiły w szkołę. I mama mówi: no nie, wy to będziecie nauczycielkami. I będąc już w drugiej klasie i trzeciej podstawówki, myśmy nie widziały dla siebie innego zawodu, tylko bycie nauczycielką. I to ta pani wychowawczyni nasza, ta surowa, a jedno... a z drugiej strony taka... taka ciepła też, no wywołała to, że do tej pory jestem nauczycielką. 20 lat. (N12)

Okres wyborów na próbę trwa mniej więcej od 11. do 17. roku życia, a swoją nazwę zawdzięcza niskiemu poziomowi zaangażowania w dokonywane wybory i decyzje zawodowe. Przyczyną takiego niskiego zaangażowania wśród młodych ludzi jest ich świadomość dokonujących się w nich samych zmian, rozwoju, ucze-

nia się i nabywania nowych umiejętności. Nie przywiązują się więc do podjętych decyzji, lecz zmieniają je i dostosowują się do kolejnych zmian, biorąc pod uwagę kolejne kryteria wyborów. Ta faza również znajduje odzwierciedlenie w narracjach nauczycielek, które przywoływały swoje doświadczenia rzutujące na późniejsze decyzje co do wyboru zawodu nauczyciela. Była to działalność w zinstytucjonalizowanych grupach dziecięcych i młodzieżowych, tj. grupach religijnych (salezianie) czy harcerstwie.

Myszę, że już od gimnazjum, a to pewnie dlatego też, że byłam w harcerstwie całe życie. I cały czas, że tak powiem, a to byłam zastępową, a to drużynową, a to kimś. I to się tak przejawiało, tak? Ciągłe te dzieci. No i tak już było. (N8)

Ostatnim wyróżnionym przez Ginzberga okresem rozwoju zawodowego jest okres wyborów realistycznych. W przypadku prezentowanych analiz wywiadów z nauczycielkami edukacji wczesnoszkolnej będzie to okres kształcenia się i przygotowywania do zawodu nauczyciela (Paszowska-Rogacz, 2003, s. 79–81; Bańka 2005, s. 338). Na ten okres przypada wiązanie wyborów zawodowych z wzrastającą świadomością własnych uzdolnień, predyspozycji i preferencji. W narracjach nauczycielek było to wyraźne i łączyło się z ostatnią podkategorią wyróżnioną w motywach wewnętrznych, czyli możliwością realizowania siebie poprzez twórczy charakter pracy nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej. Wcześniej przytoczona wizja nauczyciela jako wszechstronnego znajduje tutaj dodatkową argumentację, ponieważ w narracjach nauczycielek pojawia się ważny motyw wyboru tego zawodu – możliwość realizowania wielu swoich uzdolnień, talentów czy potrzeb.

I dzięki temu, że właśnie wybrałam takie studia, pedagogikę właśnie, to mogę połączyć wszystko – wszystkie moje talenty. I plastykę, i muzykę, i teatr. I teraz właśnie mam koło teatralne, więc wszystko mogę połączyć naprawdę. No i tak się stało szczęśliwie, że jestem tą nauczycielką [śmiech]. (N9)

[...] jest dużo [szelest] takich umiejętności, które ja, trzeba wykorzystywać, które ja lubię, mam i lubię robić, na przykład lubię plast... rysować, zawsze lubiłam plastyczne, lubię wf, no i kontakt z dziećmi, zabawa, wymyślanie, kreatywność, jako osoba kreatywna, po prostu całe życie i to chyba, dlatego... I świetnie się rozwijam i się czuję w tym dobrze, bo mam dużo pasji tego typu i to realizuję te swoje pasje, umiejętności, pasje realizuję właśnie w przygotowywaniu pomocy. (N7)

Odnosząc się do przywołanych teorii, można dokonać pewnego podsumowania: dla nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej najważniejszymi czynnikami wpływającymi na ich wybór zawodu były motywy wewnętrzne, zarówno powołanie, jak

i zamiłowanie do pracy z dziećmi wynikające z potrzeby (geny – Roe), ukierunkowywanie aktywności już od wczesnych lat życia (doświadczenia – Ginzberg) na takie, które budują obraz samego siebie i poprzez różnorodne działania utwierdzają się w określonym sposobie widzenia siebie. W tym, co robią (jako dzieci, młodzież, a potem dorośli), odzwierciedlone są ich poglądy na to, kim są.

W narracjach nauczycielek można odnaleźć również skumulowany wpływ wielu motywów: nierzadko to więcej niż jeden czynnik inspirował do dokonania takiego wyboru zawodu. Taką wieloczynnikową mieszanekę motywów prowadzących do wyboru zawodu nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej można odnaleźć w wypowiedzi jednej z nauczycielek:

No to było moje marzenie. A tak zważywszy jeszcze na ten sam początek to ja mam czterech braci. Jestem jedynakiem, właśnie jedynaczką można tak powiedzieć. No dwóch miałam młodszych, więc ja tak z racji tego, że miałam 12 lat, no to troszeczkę się nimi opiekowałam. No i to tak, no, nie, po prostu lubię dzieci. Lubię dzieci. To było moim marzeniem. Także zawsze to gdzieś mi tam w głowie świtało, żeby zostać nauczycielem. [...] Nauczycielem małych dzieci w klasach I–III. Kiedyś to to było nauczanie początkowe, a potem, no to już edukacja wczesnoszkolna. Teraz kształcenie zintegrowane. No właśnie. Wie pani, co? No nie wiem. No ja wiem. Oczekiwałam, lubiłam w ogóle już nawet, jako tam dziewczyna, tam nastolatka to lubiłam z takimi dziećmi właśnie gdzieś tam jakieś zabawy im organizować. Czy jako już od IV klasy jeździłam na obozy harcerskie, więc tam też jakoś tak uczono nas takiego, takiej społeczności, że społecznie się udzielałyśmy. No jakoś mi tak pasowały bardziej te dzieci. W zasadzie, no nawet nie chciałam do przedszkola. Wolałam już uczyć dzieci w klasach I–III. (N13)

Nie zawsze decyzja o podjęciu pracy w konkretnym zawodzie wynika z pragnienia czy chęci, czasami znaczący wpływ mają na to czynniki tkwiące poza osobą podejmującą tę decyzję. Czynniki te stanowią drugą kategorię motywów nazwanych motywami zewnętrznymi, wśród których wyróżniono cztery podkategorie, czy też kategorie szczegółowe. Są to: tradycja rodzinna, spotkanie na swojej drodze wzoru nauczyciela, niepowodzenie w innych zawodach (studiach) oraz warunki pracy. Opinia osób znaczących w życiu człowieka, a w życiu młodego człowieka na pewno takimi osobami są rodzice, może w znacznym stopniu determinować jego wybory.

Tradycje rodzinne. Pochodzę ze starej belferskiej rodziny. (N3)

[...] no tak, no mama pracowała, nauczycielem była, jest, więc większość czasu spędzałam w szkole, całe swoje dzieciństwo, bawiłam się w szkole, dzienniki, karty biblioteczne, zawsze... (N7)

Pojawienie się w życiu człowieka ważnej postaci może zaważyć na jego całej drodze; tą znaczącą osobą czasami bywa nauczyciel. Kolejną kategorią szczegółową zewnętrznych motywów wyboru zawodu stanowi pojawienie się wzoru nauczyciela na drodze życiowej badanych nauczycielek. Osoba znacząca odgrywa istotną rolę w procesie kształtowania się osobowości jednostki, ma duży wpływ na jej system wartości i działania, stanowi wzór zachowań (Szacka, 2003, s. 152–154). Takie sytuacje miały miejsce w życiu kilku nauczycielek uczestniczących w badaniu – w opowieściach o motywach wyboru zawodu nauczyciela pojawiali się znaczący w ich życiu nauczyciele, stanowiący inspirację i wzór.

Wspominam ze swojej kariery nauko... naukowej, naukowej, przez wszystkie szkoły, które kończyłam, że zawsze jacyś towarzyszyli mi tacy nauczyciele, którzy, można powiedzieć, byli wzorem i może mnie zainspirowali też do popierania tych marzeń z dzieciństwa i, i pójsia w tym kierunku. (N5)

Jak tylko poszłam do klasy pierwszej, to od razu zafascynowała mnie moja wychowawczyni. I od razu po prostu szczęście, radość, bo miła pani. Zawsze odrabiałam lekcje na bieżąco i właśnie mama mówi: no to ciebie to nigdy nie trzeba upominać, o coś prosić. Bo po prostu zaangażowany nauczyciel i ta właśnie jego wizja tego wszystkiego, właśnie i nauczania, i jakiejś zabawy. I np. śpiew. No i moja wychowawczyni odkryła we mnie taki talent muzyczny też, można powiedzieć. Założyła zespół muzyczny i uczestniczyłam w takim zespole „Perelki” [śmiech]. Zespół, tak, taneczno-muzyczny. I zaczęłam śpiewać. I już od tej pierwszej klasy wszystko się zaczęło. No i też fascynowało mnie to właśnie uczenie innych, jak to przekazywać innym wiedzę, no i że to jest takie fajne. I założyłam swoją szkółkę. Bawiłam się w szkółkę z dziećmi. I tak się bawiliśmy... bawiliśmy w szkole... w szkółkę. Więc tak to się wszystko zaczęło, a później oczywiście im dalej w głąb tej mojej nauki, no to... no to cały czas gdzieś ta nauczycielka. (N9)

Miałam w szkole podstawowej super nauczycielkę od biologii. Była cudowną kobietą i potrafiła naprawdę i zachęcić i pokazać tak tą lekcję, że się naprawdę chciało. Yyy do tego stopnia, że z mojej klasy jednej ósmej, na konkursie biologicznym było nas osiem osób, z czego do finału doszło troje. I od tamtej pory praca w szkole, z tym że miała to być biologia. [...] Natomiast została szkołą... trochę może nie do końca świadomy wybór, ale bardzo się sprawdził, o tak. (N2)

Pracę w zawodzie nauczyciela małego dziecka wybierano również wtedy, gdy niepowodzeniem skutkowały inne pomysły na pracę – badane nie skończyły studiów innych niż nauczycielskie czy nie miały jasnej wizji swojej drogi zawodowej, niektóre z nich mówiły „los tak chciał”. Nauczycielki, których wypowiedzi przypisano do tej kategorii, chciały pracować np. w zawodzie nauczyciela, ale nie

w edukacji wczesnoszkolnej. To właśnie zrządzenie losu doprowadziło je do pracy w tym zawodzie, stąd też taka nazwa kategorii.

Noo nie chciałam wcale być nauczycielką, chciałam iść na psychiatrię... na psychiatrię, ponieważ siostra moja studiowała pedagogikę specjalną, ja sobie wymyśliłam czytając jej książki tam w liceum, podglądając, czego ona tam się uczy, po prostu zainteresowała mnie psychiatria i naprawdę poszłam do klasy biologiczno-chemicznej, chciałam iść na medycynę i właśnie specjalizację wtedy robić z psychiatrii, no, ale trochę inaczej się to potoczyło. Poszłam do klasy biologiczno-chemicznej, ale doszłam później do wniosku, że właściwie to ja jestem za słaba z fizyki, więc na tą medycynę na pewno się nie dostanę, więc pójdę na specjalną. No i rzeczywiście zdawałam na specjalną, było 7 osób na jedno miejsce, bez problemu się dostałam, no, bo taką mądrą dziewczynką byłam w liceum hmm, no iiii skończyłam specjalną, ale nie było wtedy możliwości, żeby dostać pracę w szkole specjalnej, bo wszystkie etaty były obsadzone, no więc sobie wymyśliłam, że pójdę do pracy do szkoły przyszpitalnej... Yy i poszłam tam na praktyki po 4 roku, tak między 4 a 5 roku, efekt był taki, że zrezygnowałam ze szkoły przyszpitalnej na... sama, ponieważ zobaczyłam, że za bardzo przyzwyczajam się do dzieci na oddziale wewnętrznym 1, czyli na oddziale białaczkowym i po prostu przychodziłam do domu, przeżywałam, płakałam, no i wszyscy mi powiedzieli, że to nie dla mnie praca, no i złożyłam papiery do kuratorium, bo to tak to wtedy było 30 lat temu, że tam się składało, a oni kierowali, no i zostałam skierowana do tej szkoły i tak. (N1)

na IV roku padłam. I doszłam do wniosku, że fizyka to nie jest moja bajka. Chociaż zostało w zasadzie absolutorium tylko, że dwa egzaminy i właśnie ten, który połałam. I stwierdziłam, że zobaczę, może pójdę do szkoły. A że mój były nauczyciel fizyki z podstawówki był tu dyrektorem w tej szkole... Ja złożyłam swoje CV. On mówi do mnie: „Mariola, w zerówce mam miejsce. Chodź”. I poszłam do zerówki. (N4)

Ostatni z zaprezentowanych zewnętrznych motywów wyboru zawodu stanowi kategoria określona mianem „warunki pracy”. Dotyczy charakteru pracy nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej, stabilności i pewności zatrudnienia. Sprecyzowane stanowisko, zasady zatrudnienia i organizacja czasu pracy – wolne weekendy, święta, wakacje – stanowią zapewne dodatkowe zalety dla niektórych osób wybierających ten zawód.

No to dla kobiety też uważam, że to jest taki w porządku zawód, bo to to wszyscy, wszystkim się nie podoba, że tak dużo wolnego mamy. [śmiech] To właśnie to jest dla kobiety dobre. (N13)

DYSKUSJA WYNIKÓW

Przedstawione motywy wyboru zawodu nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej częściowo korespondują z innymi badaniami tej tematyki; ze względu na przyjętą metodologię warto porównać je z analizami i interpretacjami przedstawionymi przez Małgorzatę Zalewską-Bujak (2017), która przedmiotem swoich badań uczyniła doświadczenia nauczycieli. Prezentując zawodową codzienność nauczycieli z ich własnej perspektywy, dokonała analizy i interpretacji m.in. motywów wyboru zawodu. Autorka badaniami objęła nauczycieli różnych etapów kształcenia, badania były prowadzone strategią jakościową, a metodą gromadzenia danych był wywiad swobodny. W tabeli 2 przedstawiono zestawienie tych dwóch propozycji motywów wyboru zawodu nauczyciela.

Tabela 2.

Porównanie wybranych typologizacji motywów wyboru zawodu nauczyciela

Autor badań	Motywy wewnętrzne	Motywy zewnętrzne
Badania własne	• powołanie; • marzenie z dzieciństwa; • upodobanie w pracy z dziećmi; • twórczy charakter pracy	• tradycja rodzinna; • wzór nauczyciela; • zrządzenie losu, niepowodzenie w innych zawodach(studiach); • warunki pracy
Ujęcie Małgorzaty Zalewskiej-Bujak	• marzenie z dzieciństwa; • powołanie; • zamiłowanie do pracy z dziećmi; • zamiłowanie do konkretnej dziedziny nauki	• przypadek, nieudana próba podjęcia studiów na innym kierunku; nieudane próby odnalezienia się w innych profesjach; • tradycje rodzinne; • pozytywny przykład innych nauczycieli; • namowa innych osób

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych i Małgorzaty Zalewskiej-Bujak (2017, s. 124–135).

Z przedstawionego zestawienia wynika, że niektóre grupy motywów wyboru zawodu są wspólne dla zawodu nauczyciela bez względu na specjalizację (etap kształcenia, na którym pracuje nauczyciel). W grupie motywów wewnętrznych nie powtórzył się motyw „zamiłowanie do konkretnej dziedziny nauki”, co może wynikać ze specyfiki prezentowanych w tym artykule badań własnych, gdzie grupą badanych były tylko nauczycielki edukacji wczesnoszkolnej. Z kolei w grupie motywów zewnętrznych nie powtórzyły się dwa motywy, tj. warunki pracy oraz namowa innych osób.

Interesujący ze względu na prezentowany temat tekstu jest motyw „marzenia z dzieciństwa” jako asumpt wyboru zawodu nauczyciela. Ta kategoria koreluje

również z badaniami Wandy Dróżki i Madalińskiej-Michalak (2016, s. 161–179). Autorki badając motywy wyboru zawodu nauczyciela przez studentki ostatnich lat studiów pedagogicznych, wykazały, że zdecydowana większość studentek wybrała takie studia, a w konsekwencji – zawód nauczycielski, kierując się już od wczesnego dzieciństwa fascynacją „Panią Nauczycielką”.

Marzenia o byciu nauczycielką, które pojawiły się w wypowiedziach nauczycielek jako jeden z motywów wyboru drogi zawodowej wiąże się również z pozostałymi motywami wewnętrznymi, tj. zamiłowaniem do pracy z dziećmi czy powołaniem. Nauczycielki szukając motywów wyboru zawodu, często przywoływały w swoich opowieściach okres dzieciństwa, opisując swoje zabawy w szkołę; w ten sposób odgrywając „rolę nauczycielki”, zaspakajały własne potrzeby m.in. samorealizacji (Maslow, 2018). Takie naturalne nabywanie i utrwalanie schematów dyspozycji jednostki odbywa się w okresie dzieciństwa i prowadzi do tego, że „nadzieje, oczekiwania i cele ludzi pozostają w zgodzie ze środowiskiem społecznym, w którym zostali wychowani” (Baert, Carreira da Silva, 2013, s. 37). Odwołując się do innych badaczy tematu, m.in. do przywoływanej już Małgorzaty Zalewskiej-Bujak (2017, s. 135–137) czy Dana Lortiego (za: Kędzierska, 2012, s. 58), należy zauważyć ogromne znaczenie pierwotnego schematu, o osobistym doświadczeniu osobowym jako czynnika warunkującego przyszłe decyzje również te zawodowe.

Pierwsze lata życia to okres, w którym człowiek konstruuje swoją wiedzę o świecie, o sobie i innych ludziach. Wiedza ta staje się indywidualną matrycą znaczeń wykorzystywaną – często w sposób nieświadomy – do interpretacji zdarzeń mających miejsce w późniejszym życiu. Dlatego na dziecięce marzenia i wyobrażenia o tym, „kim będę jak dorosnę”, można patrzeć nie tylko jak na zabawę. Odwołując się do teorii rozwoju społecznego Erica Eriksona (2000, s. 232), można powiedzieć, że takie odgrywanie ról może służyć rekonstrukcji modelowych sytuacji napotykanych w codzienności dziecka. Szkoła jest w życiu ucznia stałym elementem, w którym spędza znaczną część swojego dnia, dlatego też zabawa w szkołę pozwala na radzenie sobie z doświadczeniami napotykanymi w rzeczywistości szkolnej. Takie imitowanie szkolnej rzeczywistości wynikające z chęci naśladowania nauczyciela, odgrywania roli może również stanowić swojego rodzaju oswajanie się i „przymierzanie” potencjalnego zawodu, może stanowić pierwsze przeorientowanie się zawodowe człowieka.

Zagadnieniem motywów wyboru zawodu nauczyciela badacze zajmują się od dawna, dotychczas motyw „marzenia z dzieciństwa” pojawił się w badaniach Wandy Dróżki i Madalińskiej-Michalak (2016) oraz Małgorzaty Zalewskiej-Bujak (2017). Przywołane badania, jak również te zaprezentowane w niniejszym tekście, opierają się na strategiach jakościowych. Być może to oddanie głosu badanym

i spojrzenie na badane zagadnienie z ich perspektywy pozwoliło na wyłonienie wcześniej niedostrzeganego motywy wyboru tego zawodu.

LITERATURA

- Babbie, E. (2004). *Badania społeczne praktyce*. Warszawa: PWN.
- Baert, P., Carreira da Silva, F. (2013). *Teorie społeczne XX wieku i dzisiaj*. Przekł. S. Burdziej. Kraków: Nomos.
- Bajcar, B., Borkowska, A., Czerw, A., Gąsiorowska, A., Nosal, C.S. (2006). *Psychologia preferencji i zainteresowań zawodowych*. Przegląd teorii i metod. *Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego*, 34. Warszawa: Wyd. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
- Bańka, A. (2005). *Psychologia organizacji*. W: J. Strelau (red.). *Psychologia. Podręcznik akademicki. Psychologia ogólna. Tom 3* (s. 321–350). Gdańsk: GWP.
- Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (2000). *Metody badań jakościowych*. Tom 1. Warszawa: PWN.
- Dróżka, W. (1997). *Młode pokolenie nauczycieli: studium autobiografii młodych nauczycieli polskich lat dziewięćdziesiątych*. Kielce: Wyd. WSP im. Jana Kochanowskiego.
- Dróżka, W., Madalińska-Michalak, J. (2016). Droga do zawodu nauczyciela i motywy jej wyboru – w świetle autobiograficznych wypowiedzi studentów studiów pedagogicznych. *Forum Oświatowe*, 28 (1), 161–179.
- Erikson, E. (2000). *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań: Rebis.
- Kędzierska, H. (2012). *Kariery zawodowe nauczycieli. Konteksty – wzory – pola dyskursy*. Toruń: Adam Marszałek.
- Konecki, K. (2000). *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Warszawa: PWN.
- Kos, E. (2013). Wywiad narracyjny jako metoda empiryczna. W: D. Urbaniak-Zajac. E. Kos (red.). *Badania jakościowe w pedagogice* (s. 91–116). Warszawa: PWN.
- Kosiba, G., Madejski, E., Jaworski, J. (2014). Motywy wyboru zawodu a pełnienie roli nauczyciela. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 67 (3), 75–87.
- Kostera, M. (2003). *Antropologia organizacji*. Warszawa: PWN.
- Kozłowski, W. (2009). *Zarządzanie motywacją pracowników*. Warszawa: CeDeWu.
- Krzemiński, I. (1986). *Symboliczny interakcjonizm i socjologii*. Warszawa: PWN.
- Maslow, A.H. (2018). *Motywacja i osobowość*, Wydanie II. Tłum. J. Radzicki. Warszawa: PWN.
- Paszowska-Rogacz, A. (2003). *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu*. Przegląd koncepcji teoretycznych. Warszawa: KOWEZiU.

- Pilch, T., Bauman, T. (2001). *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa: Żak.
- Prokopczuk, A. (2012). Motywy wyboru zawodu a motywacja do pracy. *Management and Business Administration. Central Europe*, 5 (118), 29–49.
- Ryan, M.N., Deci, E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American Psychologist*, 55, 68–78.
- Szacka, B. (2003). *Wprowadzenie do socjologii*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Szempruch, J. (2009). *Adaptacja zawodowa nauczyciela*. Częstochowa: WSL.
- Urbaniak-Zajęc, D. (2013). Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych. W: D. Urbaniak-Zajęc, E. Kos (red.). *Badania jakościowe w pedagogice* (s. 19–90). Warszawa: PWN.
- Urbaniak-Zajęc, D. (2016). *W poszukiwaniu teorii działania profesjonalnego pedagoga*. Kraków: Impuls.
- Wiłkomirska, A. (2002). *Zawodowe i społeczno-polityczne orientacje nauczycieli*. Warszawa: Żak.
- Zalewska-Bujak, M. (2017). *Nauczyciel w polu szkolnym – w świetle teorii Pierre’a Bourdieu i nauczycielskich narracji*. Katowice: Wyd. UJ.

“I DREAMED TO BECOME A TEACHER”. ABOUT THE MOTIVES OF CHOOSING
THE PROFESSION OF AN EARLY SCHOOL EDUCATION TEACHER
– RESEARCH REPORT

Abstract: The aim of the presented text was to present the motives for choosing the profession of early childhood education teacher. The research was based on qualitative strategies that allowed to present professional reality from the point of view of the teachers themselves. Analyzing the statements of early childhood education teachers, two main groups of motives for choosing a profession were identified: internal and external, and detailed. Internal motives include: childhood dreams, vocation – willingness to work with children and creative nature of work, while external motives: family traditions, teacher’s pattern, failure in other professions and working conditions. Childhood dreams of practicing the profession of early childhood education teacher were recognized as distinguishing this professional group.

Keywords: motives for choosing a profession, early childhood education teacher, childhood dreams